

ESKİ DEĞİRMENİN YERİ

Oljobay ŞAKİR

Çeviren: Nazgül KADYROVA

Sehirden yeni geldi. Bu sefer özlemi çok fazlaydı. Burası köyün başlangıcı, sokağın başlangıcı, dünyaya açılan yerdir. Sokakta oynayan çocuklar karşılayıp selam verdiler, onları tanıyamadı. Hayır, hiç aklında yok, birisine de benzetemedi. Bu çocukları kimlere benzeteceğini çıkaramadı. “Kimlerin çocukları?” diye düşündü. Çocuklara baktı, onlar da ona bakakaldılar. “Şehirden bize ne getirdi?” diyen ümitli bakışlar. Çocukluğunda kendisi de böyleydi: tanıdık, tanımadık, akraba olan, olmayan hepsine selam verdiğini hatırladı. Kendisi de bunlar gibi karşılaştığı hiç kimseye selam vermeden geçmezdi. Tanıyan, tanımayan herkese selam vermek zorundaymış gibi gelirdi ona. Selam vermediğinde azar işitecekmiş hissine kapılırdı. Biraz uzaklaşınca “Akraba çocukları olmasınlar” diye düşündü. Arkasına baktı. Benzemiyorlar. Onlar hâlâ ona bakıp duruyorlardı. O sırada böyle durumlarda anlatılan geleneği hatırladı. Büyükler ne diyorlardı?.. “Kimin oğlusun, burnunu sevdiğim?” veya “Baksana, babası gibi hareketlerine.” derlerdi, sonra da “Babasının oğlu seni...” Evet, tam da böyle derlerdi. Seviyor mu sövüyor mu belli olmazdı fakat böyle söylerlerdi. Selamın şartı gibi bir şeydi bu. Bazıları selam verenlere “Bahtın açık olsun.” derlerdi, bazıları ise ceplerini karıştırmaya başlarlardı. “Al şunu.” diye şeker uzatırlardı. Bazen şeker yerine küp şekeri ele tutuştururlardı. Sonunda bir çeşit tatlıyla ödüllendirilirdik. Bazen cebinden bir şey bulamadıklarında “Gel burnunu getir.” diyerek selamın karşılığını veriyorlarmışçasına çocuğun burnunun ucundan cimciklerlerdi. Bu sözler cana yakın gelirdi, bazı ak sakallı ihtiyarlar daha fazla sevdirerek söylerlerdi.

– Kimin çocuklarısınız? dedi ondan sonra.

– Müsürali’nin.

– Ben Satındın’ın.

– Mütös’ün.

– Mütöş’ün mü? Mütöş’ün Taalay’ının oğlusun galiba?

– Evet, Taalay’ın oğluyum.

“Bunlar Müsürali’nin de Satındı’nın da çocukları değil.” diye düşündü. Diğerlerinin hepsi bir anda konuşunca kimin ne dediğini çıkartamadı. Çocuklar birbirinin sesini bastırmak için bağrışmasalardı. “Bunlar Müsürali ve Satındı ağabeylerin torunları olsa gerek.” diye düşündü. Müsürali ile Satındı ağabeylerin ne zaman yaşadıklarını göz önüne getirdi. “Onlar hâlâ hayatta mı acaba? Çoktan göçmüşlerdir bu dünyadan.” Çantasına eğildi, eşinin köydekilere diye verdiği şekerlerden bir avuç aldı, ikişer ikişer dağıtmaya başladı. Avuçla verse yetecek gibi değildi.

– Kimlere geldiniz? dedi o sırada birisi.

Kimin evine geldiğini söyleyemedi. Gülümsedi. Cevap vermedi. Diğerlerinin Mukaş’ın, Kapalan’ın, Canızak’ın torunları olabileceklerini tahmin etti. Sokağın başında toprağa bulaşmış, oyun oynayan çocukları civardaki evlerin çocuklarıdır diye düşündü. İçi ezildi. Uzun zamandır köye gelmediği için yüreği sızladı. Köyde unutulmaya başladığına üzüldü.

Biraz etrafa bakındı, sonra doğrudan köyün yukarısındaki mezarlığa doğru gitti. Çocuklar onun arkasından şaşırarak bakakaldılar...

Annesi ile babasının mezarlığına geldi, *Kur’an* okumayı bilmese de ellerini açtı. Fakat ne diyeceğini bilemedi. Ellerini açtıktan sonra *Kur’an*’ın yerine ne diyebileceğini düşündü.

*“Serçe sana uzaktan öterek gelir,
Pınarın harıl harıl akan suyu durmamış...
Senin etrafını biz çevirmeyelim
Yetişen çiçekler, otlar çevirsin.
Yağmur her sene yağsın üzerine
Biz ağlamayalım mezarın başında
Mezarları hiçbir zaman boş bırakmadan
Rüzgâr daima esip dursun burada.”*

Gözleri annesinin mezar taşına yazılmış bu şiire takıldı. Dudaklarını kıpırdatıp, bir şeyler mırıldanarak yerinden kalktı. Mezar taşındaki yazıyı mı okudu, yoksa gerçekten *Kur’an* mı okudu bilinmez, ağzını kıpırdattı. Gelenek böyle dedi.

Köye doğru yürüdü. En büyük ağabeyinin evine gelince, girip girmeyeceğine karar veremedi. Biraz duraksadı, şaşakaldı. Önce kimin evine gireceğini düşünmemişti. “Büyüğümüz değil mi, girip çıkayım.” diye o tarafa dönecekmiş gibi oldu fakat tekrar dümdüz yoluna devam etti. Ortanca ağabeyinin evine girdi. Anne ve babasının naaşı bu evden çıktığı için ilk burayı ziyaret etmek istemişti. Aklına bu

düşünce gelince biraz rahatlamıştı. Onu gören ağabeyinin çocukları ona doğru koş-
tular. Büyük çocukların boyları uzamış, kocaman olmuşlar. Sesinden onun İslam
olduğunu anlayarak “Delikanlı, evlenecek yaşa gelmişsin.” dedi. O daha dün küçü-
cük çocuk değil miydi? İnsan zamanın nasıl hızlı geçtiğini böyle durumlarda daha
iyi anlıyormuş.

– Nasıl geldin? diye sordu ağabeyi Sampu.

– Otobüsle.

– Otobüs bu kadar geç kalmazdı, dedi arkadan yengesi.

– Evet, ben... Bu soruya hazırlıklı değildi. “Önce annemin, babamın mezarına
gitmiştim.” deyiverdi. Onun bu cevabını evdekiler yadırgadı.

– Öyle olur mu hiç? dedi Sampu, önce eve gelip sonra gitseydin.

“Bunu neden söyledim?” diye düşündü. Bir bardak çay içtikten sonra hemen
büyük ağabeyinin evine döndü. Onun evinden de uzaklaşmadı. Evden çıkar çıkmaz
köyün aşağısındaki çimenliğe doğru gitti. Çimenlik, ormanlık, eski değirmenin et-
rafı onun çocukluğunun geçtiği yerler. On yaşına kadar geniş çimenliğin kenarın-
daki eski değirmenin olduğu yerde büyüdü. Diğerleri gibi kreşe hiç gitmedi. Onun
için burası kreşten daha iyiydi. Tüm çocukluk hayallerini kurduğu, çocukluğundaki
oyunları oynadığı yerd burası. Kuzu, oğlak güder, buzağıları otlatırdı. Değirmen
biraz tepeye yapılmıştı fakat şimdi onun yerini bulmak zor oldu. Göğe uçup gitmiş
gibi izi bile kalmamış. Sadece değirmen değil, değirmene su sağlayan kocaman
kanalların da ortadan kaybolmasına çok şaşırıldı. Etrafta değirmende kullanılan ağaç
parçalarının hiçbir kalıntısı gözüne çarpmadı. Taşları... değirmenin taşları nerelere
gitti?.. Hepsi yitip gitmiş, silip süpürülmüştü. Etraftaki tanıdık şeylerin hepsinin
bu kadar değişmesine içi sızlıyordu. Olduğu yerde donakaldı, midesi bulandı, ço-
cukluk hatırasının kaybolması içini acıttı, ağlayacak duruma geldi. Gözleri yaşardı.
Biraz sonra ağladı, gözlerini yaş değil, duman kaplamış gibi etraf kararmaya başladı.
Çevredeki tanıdık orman, akarsu, kayalıklara ne oldu?! Çocukluğunda kayak yaptı-
ğı büyük tepelere ne oldu? Oğlakların birlikte oynayıp zıpladıkları, onların toynak-
larından yuvarlanan küçük küçük çakılların aşağı yuvarlandığı kayalıklar tamamen
kaybolmuş. Eskiden evin boyu kadar yükselen kayalar şimdi insanın belini geçecek
kadar bile değildi. En yakınlardaki kalın ormanlık alan da çok küçülmüş, eski hey-
betli görünümünü kaybetmiş. Orman ona ihtiyarlamış, beli bükülmüş gibi göründü.
Orman eskiden çok sığıdı, ağaçların azaldığını görünce bu durumu insanların acı-
masızlığına bağladı. Kışlık odun için köy halkının bu kadar geniş ormanı kesmeye
nasıl eli vardı diye düşünerek ormanın kenarından yürüdü. Hayır, balta değmemiş
orman yanmış. Ağaç diplerinin kapkara kömüre döndüğünü gördü, eğilerek onlara
bakıp, ormanın yandığına üzüldü. Bir zamanlar balta girmemiş orman denilecek
kadar sık ormandan şimdi eser yoktu; etrafı küçük ağaçlar ve çalılar kaplamıştı.
Orman yanmış, yapacak bir şey yok diye düşündü kendi kendine. Bir zamanlar ken-

dine çok heybetli görünen değirmen tarafındaki kayalıklar neden bu kadar küçüldü, erozyona uğradı, yerle bir oldu, anlam vermek çok zordu. Bir zamanlar sazlık alanı, şimdi sazlık alanın da yavaş yavaş kurumaya başlamış olduğunu gördü. Eskisi gibi sinekler vızıldasalar ne kadar güzel olurdu? Buranın sivrisineklerine olan özlemi canlandı şimdi. Çocukluğunda canından bezdiren sinekler şimdi o dönemdeki gibi tepesinde vızıldasa nasıl da mutlu olacaktı?!

Ketmen-Töbö'den bir yazarın eserini biliyordu. O yazarda insanın içini sızlatan şu yazılar vardı: *“Ben başkaları gibi çocukluğumun geçtiği yere gidemem. Çocukluğumu bıraktım, annemin, babamın, dedelerimin mezarları, ilk doğduğum yer HES'in baraj gölünün altında kaldı.”* O yazıdaki ulu özlem şimdi kendi kalbini kapladı.

Nereye bakarsa baksın, her yer değişmiş, eskiden eser kalmamış. Hatta farklı bir yer gibi geldi. Yabancı yer diyecekse, yerinden kıpırdamamış ta uzaktaki Çet Döbö adlı tepeyi ne yapacak. Çocukluğunda arkadaşlarıyla koşarak oynadıkları küçük küçük tepelerin, traktörlerle sürülmüş gibi şu an dümdüz alana dönüştüğünü görmek içini sızlattı. Başkası neyse, değirmene su getiren kocaman kanalın hiç izi kalmamasından dolayı yerini bulamayıp, etrafta dolanıp durdu. Kanalın kenarında akşama kadar balçıktan yolları, pencereleri olan evleri yaptığı çocukluk günleri aklına geliverdi. Tam buralardan kanalın suyuna girdiği, kulaç attığı, sonra güneşlendikleri kum karışık balığı aradı. Balığın tekrar geri gelmeyeceğini bilmesine rağmen, onu arayıp tekrar görmek için gelmiş miydi acaba?! Evet, o buraya aklından çıkmayan, eski günlere olan özlemini bastırmak için gelmişti. İlk göz ağrısı, bu hayatın güzelliğini, tüm iyiliklerini tanıdığı yerd burası. Bebekken beşiğinde sallandığı topraklar onu bu şekilde karşıladı.

Nedense, başkaları gibi gurbet sancısı çekmiyor. Sadece eski değirmen ile sinekli sazlık, orman kenarındaki ahır kalbine kazınmış özlemin mührü gibi geliyordu. Tabii yollarla asırlar boyu süren değişim sonunda çocukluğunun geçtiği yıllardaki hâle gelen doğduğu yerle sonunda böyle karşılaşacakmış. Evleri hayvanat bahçesini andırırdı. Değirmene gelenler, sıra bekleyenler derken insanlar eksik olmazdı buradan. Babası kurt, kartal besleyen birisiydi. Değirmene gelenler yanlarında tavşan getirir, onu kartalın altına bırakır, kartalın pençesindeki tavşanın can havliyle çırpınışlarını seyrederdilerdi. Fakat babası çocukların bunları izlemesine izin vermezdi. Kartalın kimin tavşanını nasıl tırnaklayıp, nasıl gözlerini oyduğunu değirmene gelenlerin anlattıklarından öğrenirdi. O zaman evde sadece kartal, kurt değil, tilkiler de beslenirdi. Hindi, tavukları anlatmaya bile gerek yok. Babası güvercin, keklik de beslerdi. Tavşan da çok fazlaydı. Değirmene su getiren kanalın göletinde balıklar yüzer, çocuklar değirmenden avuçlarına doldurdukları kepekleri suya atıp, akşama kadar onlara bakar dururlardı.

Çocukluğu gözünün önünden geçti, etrafa göz gezdirirken yakınında hortum oluştu. Hortum eski değirmenin olduğu yerde oluştu. O sanki değirmenin taşı gibi

önce yavaş, sonra hızlanmaya başladı, en sonunda kocaman hortuma dönüştü. Hortum şimdi gerçekten değirmen taşı gözünün önüne getirdi. Değirmenin taşı da su ilk geldiğinde tam bunun gibi hızlanmaya başladılar. Su fazla gelirse babası aceleyle yukarıya çıkararak suyu kısırdı. Yoksa değirmen taşı gereğinden fazla hızlanırsa etrafı tozuttur, sadece un çıkar, kepeği az olurdu. Onların hepsi gözünde canlandı. Hortum hızlandıkça etrafa tam da değirmenin taşından çıkan kepek dumanı gibi toz bulutu kapladı, hatta etrafı değirmen kokusu sardı. Evet, toz değil, kepeğin kokusu da burnuna geldi, gözlerine kepek tozu kaçtı. Bolluk hissi etrafa yayıldı. Çocukluğunda hortumu uzaktan gördüğünde koşarak evine kaçırdı. Hortumdan çok korkardı. Hortum çok korkunç görünürdü ona. Bu dünyada cadı, hortum ve şimşek çakmasından daha fazla tehlikeli şey yoktu onun için. Babaannesini ona hortumun ortasında kalan kişinin akli dengesinin bozulacağını defalarca anlatmıştı. Eğer hortuma bıçak atılırsa, ondan kan çıkar diye de duymuştu. “Eğer hortumdan kan çıkıyorsa, o canlı mı, babaanne?” “Canlı olduğu için kıpırdıyor.” derdi ihtiyar babaannesini. “Canlı olduğu için oluşuyor, eğer hortumun ortasında kalanlar olursa, onların aklını alır.” diyerek korkuturdu. O sırada babaannesini gözüne cadı gibi görünürdü. Babaannesinin anlattığı bazı masal ve hikâyeler çok ürkütücüydü. O bu yüzden hortumdan çok korkardı. Şimdi ise ilk defa hortuma bu kadar yaklaştı, yakından bakıyordu. Korkmadı. Hortumun içinde olayım, aklımı alacaksa alsın diye düşündü. Zaten deminden beri eski değirmenin yerine bakarak, deli gibi durmuyor mu? Deli olanlar tam da onun şu anki hâline benzerdir... “Sadece ben değil, şu sıralar tüm insanlık deliye dönmüş durumda” diye fısıldadı. Deliye dönmüş tüm insanları şu anki kendine benzetti. Kafasına vurdu...

Bir zamanlar “Kimin oğlusun?” diyenlere “Rikaş’ın oğluyum.” derdi. “Hangi Rikaş? Değirmenci mi?” diyenlere “Evet, değirmencinin.” derdi utana sıkıla. Yere bakar, gönlünden “Değirmencinin oğluyum.” demekten utanırdı. Niye utanırdı, anlam veremedi. Şimdi, çocukluğundaki utancı için kendi kafasına vuruyor... “Değirmencinin oğluyum.” demek ayıpmış gibi gelirdi. Babasının başka meslek sahibi olmayıp değirmenci olmasından utanırdı. “Büyüdüğümde astronot olacağım.” derdi. Şimdi astronot mu peki?.. Aklı olsaydı da - babasının küçük oğlu olarak buraları çekip çevirseydi; değirmenini çalıştırsaydı, babasından sevgiyle hayvan yetiştirmenin sırlarını öğrenseydi. Uzayda ne işi vardı onun?.. Onun uzay dünyası burası olacaktı. Ormanda yangın çıkmayacaktı o zaman. Burada ormana bakan birisi olsaydı, orman bu hâle gelir miydi?.. Eğer eski sık orman yanmasaydı, geniş sazlık da kurumamış olurdu. “Eyvah, kıyamet!” diye homurdandı. Şimdilerde sazlık değil, sazın kokusu bile kalmamış, kaybolmuş. Sazlık kurumasaydı şimdi tepesinde sivrisinekler uçuşup durur muydu, acaba. Ağabeyleri de kendisi de değirmeni neden koruyamadılar? Bir değil dört beş köyden insanlar gelir, un öğütür, anne-babası yağmur gibi onların dualarını alırlardı. Çocukluğunda değirmen çalıştırmanın çok büyük sevap iş olduğunu işiterek büyümüşü fakat neden bu işi devam ettirmedi? Neden baba mesleğini devam ettirmek elinden gelmedi?! Eğer babasından değir-

men çalıştırma işini kendine alsaydı, anne - babasının gözleri arkada kalmaz, ruhları şad olurdu. Baba mesleğinden elini çektiği için başını yumrukladı. Deliye dönmüş gibi donakaldı.

Hortum dolana dolana bir zamanlar sazlık olan geniş düzlüğün üzerinde tozları havaya kaldırarak uzaklaşmaya başladı. Uzaklaşan hortuma bakarak, ondan korktuğu çocukluk yıllarını tekrar hatırladı. Var gücüyle hortumdan kaçarken arkasına dönüp baktığında - toz kaldıran hortum sazlığa gelince gücü azalır, daha sonra tamamen kaybolurdu. Şimdi ise tozu dumana katarak ilerliyor... Geniş sazlık o zamanlar kudurmuş gibi gelen hortumu anında yutar, ortadan kaldırır. Kudurmuşçasına ilerleyen hortumun saza ulaştığında kaybolduğunu gören çocuk nefes alır, korkusu geçince “küt küt” atan kalbi normalleşirdi. Hortum bazen sazlıkta kaybolacağını biliyormuşçasına kayalıkların kenarından devam eder, oradaki tozu dumana katarak uzaktaki çalılıklara doğru gider ve daha sonra gözden kaybolurdu. Şimdi ise kuru-muş sazlığın tozunu duman ederek tam ortasından hız kesmeden ilerleyen hortumdan gözlerini alamayıp, içinden sızlıyordu.

O dün şehirden ayrılırken İnternet'ten Hollanda'da eskiden beri çalışan yel değirmeninin korunduğunu okumuştı. O değirmenin Hollanda'nın UNESCO'daki XX. yüzyıl dünya kültürel varlıkları listesine eklenerek korumaya alındığını öğrenince babasının eski değirmenine bakmaya gelmişti bugün... Geldiğinde gördükleri bunlar...

Hortum bitti mi, çok mu uzaklaştı artık görünmüyor. Eski değirmenin olduğu yere yakın kayalıkların küçük çıkıntısına yaslanarak gözü yumuluvermiş. Göz açıp kapayınca kadar uyuyuvermiş: rüyasında anne babasını gördü. İkisi de çok genç. Annesi ona kaymak ve bal ile karıştırılarak yoğurduğu yuvarlak yuvarlak ‘talkanları’¹ uzattı. Tadı çok güzeldi, severek yedi. Tadı çocukluğunda yediklerinin aynısıydı. Değirmenin önüne ise kocaman kocaman çuvallar dolusu buğday yüklenmiş bir öküz geldi. Burnuna burunluk takılan öküzün nefes alıp vermesi trenin çıkardığı sestən hiç farklı değildi. Babası değirmenin taşını çekiçle çekiyordu, çekicinin vuruluşundan çıkan ses trenin çıkardığı sesle birlikte duyuldu. Rüyasında sesler karışınca, onları birbirinden ayıramadı. Çocuk treni hiç görmemişti, sadece filmde görmüştü. Nasıl olur da değirmenin önüne geliverdi?.. Treni görmek için koşarak dışarıya çıktı. O sesi çıkaran ne tren, ne öküzmüş o bir deve imiş. Terek Suu, Kara Suu, Kara Bulun, Dıykan veya Janı Kürüç köylerinden gelenler kocaman kocaman buğday dolusu çuvalları bu şekilde develerle veya öküzlerle getirirlerdi, bunlar da onlar gibi uzaktan gelenlerdenmiş diye düşündü çocuk. Babası ise hâlâ değirmenin taşını çekmekle meşguldü. Çekicinin çıkardığı ses mi, devenin sesi mi, sesler birbirine karışarak geliyordu kulağına. Alnındaki terini silerek, soluklanmak için taşın üzerine oturan babasının yanına geldi.

1 Buğday kavrulduktan sonra değirmenden geçirilerek hazırlanan un.

– Baba...

– Efendim.

– Bu taşları buraya nasıl getirdiniz? Nereden getirdiniz?

– Kara dev getirmişti, insanlar bu taşları kaldıramazlar. İnsanlar daha küçüklerini taşıyabilirler.

– Öyleyse neden bizim değirmenin taşlarını çaldılar?

– Çalmadılar, baksana çekiyorum...

– Hayır çalmışlar. Değirmenin yerinde hiçbir iz kalmamış. Sazlık da kurumuş. Orman yanmış, kocaman kayalıklar benim boyum kadar kalmışlar... Buyurun gidelim, siz de görün... Çocuk gördüklerini babasına göstermek için çırpındı.

Nereden çıkarıyorsun bunları... dedi babası hiçbir şey olmamış gibi.

Baba, bizim değirmene tren geldi, hadi gelin...

Uykudan uyandı. Rüyasının yarısında uyandığı için çok üzüldü. Uykuya devam etseydi -eskiden olduğu gibi annesi ve babasının sıcaklığıyla gönlünü dolduracaktı. Annesi ve babasını en son rüyasında ne zaman görmüştü- hatırlayamadı. Hem onları hem kendi çocukluğunu bir daha rüyasında ne zaman görecekti? Belki hiç görmeyecek... İnsanoğlunun varlığının en önemli sebeplerinden birinin rüyalar olduğunu anladı şimdi. Çok eskilerde kalan hayalleri, anne ve babasının çocukluğundaki hâllerini şimdiki gibi yanına getiren rüyayı eğer eski değirmenin olduğu yerde olmasaydı görür müydü?.. Şimdi gördüğü rüyanın canlı hayalleri filmin kısa kısa kadraları gibi kaybolmaya başlamıştı ki gözlerini tekrar kapattı. Gözlerini kapatırsa anne ve babasının yumuşak gülümseyen çehreleri aklında kalacakmış gibi kirpiklerinden kirpiğini ayırmak istemiyordu. Tekrar uyusam, rüyanın devamı gelir diyen düşünceye aldandı. Rüyasında gördüğü gibi kısa süreliğine de olsa çocukluğuna dönmek istedi. Fakat rüyanın devamı nerede. Ağır nefes alarak yerinden kalktı, kafasını öne eğerek köye doğru yola koyuldu. Başı öne eğik, gönlü yaralı; eski değirmenin olduğu yerdeki değişimin tabiat ananın etkisiyle mi, yoksa insanoğlunun eliyle mi olduğuna anlam veremiyor, üzüntüden gönlünde boşluk oluştu, içi ezildi. Bir zamanlar civardaki köylerden gün boyu değirmene gelenlerin sonu gelmezdi, şimdi eski değirmene kimin ihtiyacı olsun, devir döndü, durum değişti gibi düşünceler kafasını kurcalayarak geliyordu.

Şimdi gördüğü rüyadaki hayaller bir bir gözünde canlanıverdi: Deve, öküz, tren... Onların çıkardıkları sesler köye yaklaştıkça diğer seslerle karışarak, toz dumani katarak göğe doğru yükselerek kaybolan hortum gibi unutulmaya başladı.

Ekim, Kasım 2014.